

N:o 125.

Ank. till Riksd. kansli den 27 april 1909, kl. 3 e. m.

Utlåtande i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående anordnande af sanatorievård åt vissa statstjänare. (2 U. A.)

I en den 19 nästlidne mars till Riksdagen aflåten, till statsutskottets förberedande behandling öfverlämnad proposition (n:o 131) har Kungl. Maj:t under åberopande af bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för samma dag föreslagit Riksdagen dels besluta uppförande af ett för 110 manliga patienter afsedt tuberkulossanatorium å Spenshults kronopark i Hallands län samt af en paviljong för 10 manliga patienter vid Österåsens sanatorium för en sammanlagd kostnad, inberäknadt utgifter för inventarieanskaffning, af 840,000 kronor; dels medgifva,

att, för påbörjande af dessa anläggningar, under innevarande och nästkommande år må användas af allmänna besparingarna å fjärde hufvudtiteln 125,000 kronor, å femte hufvudtiteln 41,600 kronor och å sjätte hufvudtiteln 33,400 kronor;

att för anläggning af ofvannämnda sanatorium må upplåtas ett område af omkring 12 hektar å Spenshults kronopark, med rätt för Kungl. Maj:t att närmare bestämma detta områdes belägenhet;

att af nämnda kronopark ett ytterligare område, hvars storlek och läge Kungl. Maj:t likaledes äger närmare bestämma, må, utan att från kronoparken afsöndras, för sanatoriets räkning användas för anläggning af promenadvägar och andra sjukvårdens behof, med rätt för sanatoriet, hvilket icke skall äga att förfoga öfver den skog, som för berörda ändamål kommer att fällas, att till vedbrand vid sanatoriet tillgodogöra sig

torra träd jämte grenar och toppar af träd, som för kronans räkning å området afverkas; samt

att ifrågavarande båda sjukvårdsanläggningar må ställas under öfverstyrelsens för Konung Oscar II:s jubileumsfond förvaltning för att upplåtas åt sjuka efter samma grunder, som gälla för de äldre folksanatorierna, under förutsättning att från öfverstyrelsen lämnas förbindelse att å de under dess förvaltning stående sanatorierna mot full ersättning af statsverket hållas sammanlagdt 120 vårdplatser ständigt tillgängliga för tuberkulossjuka bland underofficerare, stamanställda af manskapsklassen och värnpliktiga vid armén och marinen äfvensom bland den till kostnadsfri läkarvård berättigade personal vid post- och telegrafverken och statens järnvägar, samt under de villkor i öfrigt Kungl. Maj:t kan finna skäligt bestämma.

Departementschefens anförande i ämnet till berörda statsrådsprotokoll är af följande lydelse:

Förslag af
Svenska
national-
föreningens
mot
tuberkulos
s. k. militär-
kommitté.

»I början af år 1905 uppdrog styrelsen för svenska nationalföreningen mot tuberkulos, hvilken förening som bekant har till ändamål att med alla till buds stående medel verka för bekämpande af tuberkulosen som folksjukdom i vårt land, åt en af sakkunniga personer bestående kommitté att, efter medgifvande därtill af vederbörande militära myndigheter, söka utreda, huru stor del af den vid hären och flottan fast anställda personal af manskapsklassen kunde antagas lida af sådan tuberkulos, att därigenom fara för smittans spridning i landet föreläge, samt att afgifva förslag till åtgärder mot en sådan spridning. Efter inhämtande af uppgifter från samtliga truppförband af armén samt från flottans stationer och kustartilleriet rörande under åren 1904 och 1905 inträffade fall af tuberkulos bland underofficerarna, stamanställda och värnpliktiga samt i öfrigt företagen utredning af frågan, afgaf kommittén den 14 maj 1906 till nationalföreningens styrelse betänkande och förslag i ämnet, däruti kommittén uttalade sig för önskvärldheten af att ett för ifrågavarande tuberkulossjuka särskildt afsedt sanatorium med det snaraste komme till stånd.

Enligt de af kommittén verkställda undersökningar inträffade under åren 1904 och 1905 bland underofficerare, fast anställda och värnpliktiga vid armén och marinen följande antal fall af tuberkulos:

År 1904.				År 1905.			
Beställning.	Antal sjukdomsfall			Beställning.	Antal sjukdomsfall		
	vid armén.	vid marinen.	Summa.		vid armén.	vid marinen.	Summa.
Underofficerare	9	5	14	Underofficerare	10	6	16
Fast anställda	96	47	143	Fast anställda	106	49	155
Värnpliktiga.....	254	15	269	Värnpliktiga.....	222	27	249
Summa	359	67	426	Summa	338	82	420

Af samtliga ifrågavarande sjuka hade icke mer än 3 under år 1904 och 7 under år 1905 lyckats vinna inträde å något af rikets sanatorier. Då emellertid å ena sidan hvarje underofficer, volontär eller värnpliktig, som vid början af sin militära tjänstgöring befundes frisk, men sedermera under tjänstetiden ådroge sig tuberkulos, eller hvars latent sjukdom på grund af de med militäryrket förenade stora ansträngningar flammade upp, hotande med för tidig död eller invaliditet, hade berättigade kraf på att om möjligt medelst lämplig vård få sin hälsa i möjligaste mätto återställd, och å andra sidan ifrågavarande personers afskedande eller hemförlofvande utan vidare medförde smittofara för öfriga samhällsindivider, vore det en skyldighet för det allmänna att snarast möjligt vidtaga erforderliga åtgärder för beredande af lämplig vård åt dessa i dess tjänst insjuknade medlemmar. Då för de fall, hvarom här vore fråga, sanatorievård vore den mest verkningfulla, ansåg kommittén det både önskvärdt och nödigt, att för dessa tuberkulosfall ytterligare ett sanatorium komme till stånd.

Vid beräkandet af sanatoriets storlek har kommittén utgått från ofvannämnda statistiska siffror, hvilka utvisa, att under hvar och ett af åren 1904 och 1905 insjuknat i tuberkulos i runda tal 15 underofficerare, 150 stamanställda och 250 värnpliktiga. Då emellertid ett icke obetydligt antal tuberkulösa värnpliktiga blefve strax vid bevärningsrekrytmötenas början hemförlofvade, och man om dessa icke kunde påstå, att militäryrket som sådant förorsakat sjukdomens utbrott, och då vidare åtskilliga tuberkulösa värnpliktiga tillhörde väl situerade hem, inom hvilka smittofaran kunde inskränkas till ett minimum, borde man, enligt kommitténs mening, i förevarande fall icke beräkna högre tal för de värnpliktiga än för det fast anställda manskapet. Frånräknade man vidare sådana tuberkulosfall, som antingen icke vore smittoförande eller

ej lämpade sig för sanatorievård, kunde antalet fall af lungtuberkulos inom den militära personalen för år beräknas till omkring 300. Om den tid, som erfordrades för en resultatrik behandling, beräknades till i medeltal 6 månader, skulle ett sanatorium med 150 platser tillsvidare kunna anses tillräckligt.

Huruvida det nya sanatoriet lämpligen borde uppföras och anordnas som annex eller filial till ett redan befintligt eller om det borde åvägbringas som en själfständig skapelse med eller utan militärisk regim, därom ansåg sig kommittén på frågans dåvarande stadium ej böra göra något bestämdt uttalande.

Remiss till
medicinal-
styrelsen.

Sedan nationalföreningens styrelse med skrifvelse den 23 maj 1906 till statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet öfverlämnat kommitténs ifrågavarande betänkande, anbefalldes Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen att i ärendet afgifva underdånigt utlåtande. Till åtlydnad häraf inkom styrelsen den 14 december 1906 med underdånigt yttrande i ämnet, däruti styrelsen förklarade sig visserligen hålla före, att det stora flertalet af de tuberkulosfall, som uppträdde bland de fast anställda och värnpliktiga, ingalunda kunde anses orsakade af deras militära tjänstgöring eller därmed sammanhängande förhållanden, och att från arméns synpunkt det angelägnaste vore att förekomma anställning af dylika sjuka och att snarast möjligt från truppförbanden kunna entlediga de med denna sjukdom behäftade. Men då styrelsen ansåg, att såväl humanitära som samhällsekonomiska skäl talade för, att åt ifrågavarande sjuka borde lämnas den snaraste och bästa möjliga vård, och då enligt nuvarande åskådning sådan vård lämpligen kunde gifvas å för ändamålet särskildt ordnad sanatorium, tillstyrkte styrelsen nådigt bifall till den af kommittén gjorda framställning, att för arméns och flottans tuberkulossjuka ett sanatorium måtte komma till stånd. Styrelsen ansåg dock, att till en början ett sådant sanatorium kunde afses endast för 100 patienter, men med möjlighet till utvidgning.

Remiss till
vederbörande
arméfördel-
ningschefer,
militärbefäl-
hafvaren på
Gottland och
chefen för
fortifikationen.

Till följd af särskilda nådiga remisser hafva härefter underdåniga utlåtanden i ärendet afgifvits af vederbörande arméfördelningschefer, militärbefälhafvaren på Gottland samt chefen för fortifikationen, och hafva därvid samtliga dessa myndigheter lifligt förordat åtgärders vidtagande för beredande af kostnadsfri sanatorievård åt ifrågavarande, armén och flottan tillhörande personal. Cheferna för andra och tredje arméfördelningarna hafva därjämte framhållit önskvärdheten af att en

dylik förmån jämväl måtte komma officerare och deras vederlikar tillgodo. I allmänhet hafva de militära myndigheterna anslutit sig till kommitténs, af medicinalstyrelsen förordade förslag, att ett särskildt sanatorium borde för ändamålet anordnas. Med hänsyn till det relativt stora antalet förekommande tuberkulosfall hafva dock de flesta myndigheterna ansett, att detta redan från början borde afses för 150 patienter. En afvikande mening har i ärendet uttalats af cheferna för andra och femte arméfördelningarna. Enligt deras uppfattning borde nämligen icke något särskildt, för militärer uteslutande afsedt sanatorium anordnas, utan i stället det erforderliga antalet platser för krigsmaktens behof beredas å redan befintliga eller planlagda sanatorier. Chefen för andra arméfördelningen har därvid åberopat sig på ett af fördelningsläkaren O. Sörensen i ärendet afgifvet yttrande, däruti denne uttalat den meningen, att ett uteslutande för militärer afsedt och efter militära förhållanden ordnad sanatorium icke skulle kunna lämna så goda behandlingsresultat som önskligt vore. Patienterna på en dylik anstalt skulle nämligen komma att utgöras allenast af unga män, af hvilka flertalet hade sin hemort långt borta. Det enformiga anstaltslifvet, den tvungna sysslolösheten, de missräkningar med afseende på behandlingsresultatet, som åtminstone i vissa fall och tidvis måste förekomma, samt längtan efter hembygden skulle förena sig att hos mången alstra en för kuren menlig vantrefnad. Det skulle äfven blifva svårt att bland en sådan ynglings-skara uppehålla behöflig disciplin. Man skulle därför nödgas tillgripa militära bestraffningar, hvilket likaledes skulle blifva ogynnsamt för behandlingen. Återinträde i krigstjänst skulle komma att höra till sällsynta undantagsfall. Lungsotsvården borde icke gifvas med tvång utan vara frivillig, något som ej vore lätt förenligt med en militär anstalt. Af dessa skäl ansåg fördelningsläkaren Sörensen, att den sanatorievård, staten borde lämna åt de under militärtjänst insjuknade, måste vara fullt jämförlig med vanlig, frivilligt åtnjuten civil sjukvård och lämnas på anstalter, inrättade och ledda efter samma principer som jubileumsfondens folksanatorier och allra helst på dessa. Då emellertid utrymmesförhållandena icke medgäfvade någon större utvidgning af dessa anstalter, syntes enligt Sörensens mening frågan kunna lösas på det sätt, att staten på lämplig plats låte uppföra ett fjärde folksanatorium, något större än de nuvarande och planlagdt för utvidgning, samt öfverlämnade detta till öfverstyrelsen för Konung Oscar II:s jubileumsfond att upplåtas till begagnande efter samma grunder, som gällde för de nuvarande folksanatorierna, med det villkor, att ett visst antal, till en början 100 platser,

fördelade på de fyra sanatorierna, mot viss ersättning hölles tillgängligt för tuberkulossjuka från hären och flottan.

Remiss till
tuberkulos-
kommittén.

Då det för erhållande af nödig utredning syntes lämpligt, att den af Kungl. Maj:t den 20 oktober 1905 tillsatta kommitté för afgifvande af förslag rörande åtgärder för hämmande af människotuberkulosens utbredning i riket afgaf utlåtande i frågan, öfverlämnades med skrifvelse den 10 juni 1907 samtliga till ärendet hörande handlingar till nämnda kommitté för att af denna under dess arbeten tagas i öfvervägande.

Fråga angående
anordnande af sanatorievård åt
viss del af
kommunikationsverkens
personal.

Emellertid hade i det förslag till förändrad organisation af telegrafstyrelsen m. m., som år 1907 afgafs af de för ändamålet tillkallade sakkunniga, hemställts, att ett mindre tuberkulossjukhus måtte anskaffas för telegrafverkets till sjukvård berättigade personal. Förslag härom upptogs jämväl i den af Kungl. Maj:t till Riksdagen samma år i ämnet aflåtna proposition, men lyckades icke tillvinna sig Riksdagens bifall. Då statsutskottet, som afstyrkt förslaget på den grund, att skiljaktiga meningar rådde bland fackmännen, huruvida sanatorievård lämpligast borde beredas i större eller mindre sjukvårdsanstalter och att frågan därom ännu icke kunde sägas vara tillförlitligen utredd, hade uti sitt i ärendet afgifna utlåtande uttalat önskvärheten af att Kungl. Maj:t till en kommande Riksdag framlade nytt förslag till tuberkulossjukhus, hvilket förslag eventuellt kunde komma att omfatta flera kategorier af statstjänare, anmodade dåvarande chefen för civildepartementet den 5 juli 1907 generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen att till civildepartementet insända uppgift angående antalet af de under år 1902—1906 i lungtuberkulos insjuknade bland den del af dessa ämbetsverks personal, som vore berättigad till kostnadsfri läkarvård, sättet för den sjukas vårdande (i hemmet, å sanatorium eller å annan sjukvårdsinrättning), sjukdomsfallens förlopp allt efter den vård, som lämnats de sjuka, samt beloppet af de utaf vederbörande verk för dessa sjukas vårdande bestridda kostnader. Enligt de med anledning häraf af vederbörande insända uppgifter inträffade under nämnda period följande antal tuberkulosfall, nämligen:

bland postverkets	personal	39
» telegrafverkets	»	38
» statens järnvägars	»	209

Summa 286.

Medeltalet för år inträffade tuberkulosfall bland kommunikationsverkens ifrågavarande personal utgjorde således under nämnda femårsperiod 57.

Beträffande sättet för de sjukas vårdande samt sjukdomsfallens förlopp tillåter jag mig hänvisa till följande, på grundvalen af de inkomna uppgifterna upprättade tabell.

Kommunikationsverk.	V å r d a d e.		Sjukdomsfallens förlopp.		
	Vårdform ¹⁾ .	Antal.	Återställda eller förbättrade.	Oförbättrade.	Döda.
Postverket	I hemmet	22	4	2	16
	Å sanatorium	14	7	2	5
	Å annan sjukvårdsinrättning..	3	—	—	3
	Summa	39	11	4	24
Telegrafverket	I hemmet	16	—	1	15
	Å sanatorium	12	3	4	5
	Å annan sjukvårdsinrättning..	10 ²⁾	—	—	9
	Summa	38	3	5	29
Statens järnvägar.....	I hemmet	129 ³⁾	23	32	72
	Å sanatorium	62	36	11	15
	Å annan sjukvårdsinrättning..	18	4	4	10
	Summa	209	63	47	97
	Summa	286	77	56	150

De direkta kostnaderna för de sjukas vårdande uppgingo under nämnda femårsperiod till följande belopp:

¹⁾ Såsom vårdade i hemmet hafva endast upptagits de, hvilka uteslutande vårdats i hemmet. Flertalet af dem, som erhållit vård å sanatorium eller å annan sjukvårdsinrättning, har äfven under längre eller kortare tider vårdats i hemmet.

²⁾ Angående en person saknas upplysning rörande sjukdomens förlopp.

³⁾ Upplysning saknas angående sjukdomsförloppet hos två personer.

För postverket	kr. 3,730: —
» telegrafverket	» 4,000: 25
» statens järnvägar	» 9,911: 45
	<hr/>
	Summa kr. 17,641: 70

Vid underdånig anmälan den 20 september 1907 af ofvannämnda från generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen och järnvägsstyrelsen infordrade uppgifter fann Kungl. Maj:t godt anbefalla tuberkuloskommittén att inkomma med förslag till anordnande af en för den del af nämnda ämbetsverks personal, som vore berättigad till kostnadsfri läkarvård, afsedd gemensam anstalt för vårdande af i lungtuberkulos insjuknade.

Tuberkulos-
kommitténs
utlåtande.

Till åtlydnad häraf afgaf tuberkuloskommittén den 15 november 1907 underdånigt utlåtande i ärendet. Uti detta sitt utlåtande upptog kommittén jämväl till behandling ofvannämnda, till kommittén hänskjutna fråga angående åtgärder för beredande af anstaltsvård åt lungsjuka underofficerare, stamanställda och värnpliktiga vid armén och flottan. Kommittén höll nämligen före, att det vore icke blott ändamålsenligt och praktiskt utan äfven ur ekonomisk synpunkt fördelaktigt att lösa de båda, till kommittén hänskjutna frågorna i ett sammanhang. Uti sitt förevarande utlåtande anför kommittén hufvudsakligen följande.

Enligt de uppgifter, som af de tre kommunikationsverkens styrelser blifvit lämnade angående i lungtuberkulos under åren 1902—1906 insjuknade bland den del af verkens personal, som är berättigad till kostnadsfri läkarvård, skulle i medeltal omkring 60 sjukdomsfall årligen förekomma bland ifrågavarande personal. Att döma af den höga dödlighetsprocenten bland dessa sjuka och, hvad beträffar den till telegrafverket hörande personalen, det hastiga förlopp, som sjukdomen haft i ett flertal fall, synes densamma ofta först på ett mera framskridet stadium komma till vederbörande myndighets kännedom. Man torde därför, säger kommittén, hafva anledning förmoda, att bland personalen förekommit åtskilliga tidiga fall, om hvilka styrelserna icke ägt någon kunskap och hvilka af sådan anledning icke finnas redovisade i den af styrelserna meddelade statistiken. Om detta antagande är riktigt, skulle det ofvan angifna medeltalet, 60 per år, vara för lågt beräknadt. Då en mera säker statistik på förevarande punkt torde vara synnerligen svår, för att ej säga omöjlig, att åvägabringa, har kommittén, med ofvan nämnda reservation, lagt nämnda tal till grund för sina beräkningar af antalet för här ifrågavarande personal behöfliga vårdplatser.

För den händelse de 60 sjukdomsfallen antagas vara sanatoriefall och vårdtiden i hufvudsaklig öfverensstämmelse med erfarenheten från nuvarande svenska sanatorier för hvarje patient beräknas till i medeltal fyra månader, skulle, fortsätter kommittén, för dessa sjuka erfordras 20 vårdplatser. Om det åter vore fråga om mera framskridna sjukdomsfall, skulle den tid, under hvilken patienterna kunde väntas komma att vårdas å anstalt, beräknas till sex månader, och alltså för 60 sjuka erfordras 30 vårdplatser.

Rörande det antal vårdplatser, som skulle erfordras för beredande af nödig vård åt i lungspot insjuknade underofficerare, stamanställda och värnpliktiga inom hären och flottan, ansluter sig tuberkuloskommittén till den af medicinalstyrelsen häfdade uppfattningen, att man för närvarande kan åtnöjas med 100 vårdplatser. Kommittén utgår härvid från att, på sätt ofvannämnda af svenska nationalföreningen mot tuberkulos utsedda kommitterade antagit, antalet vårdbehöfvande i hären och flottan uppgår till omkring 300 om året. Då kommittén alltså räknar med att hvar och en af dessa patienter i medeltal vårdas allenast fyra månader om året, har det skett i medvetandet därom, att de sjukdomsfall, som här äro i fråga, i allmänhet på ett tidigt stadium komma till vederbörande myndighets kännedom och i tid kunna blifva föremål för nödig vård. Härvid är ock att märka, att, hvad de värnpliktiga beträffar, den begränsade tid, under hvilken staten är skyldig att sörja för deras sjukvård, berättigar till beräkning af en relativt kort vårdtid på anstalt.

Antalet lungsjuka i hären och flottan torde slutligen, anser kommittén, kunna i någon mån nedbringas för framtiden, därigenom att vid inskrifningsförrättningarna läkarundersökningarna verkställas med i största möjliga grad skärpt uppmärksamhet på eventuell förekomst af tuberkulos. För sådant ändamål torde det blifva erforderligt, att någon förändring göres i det sätt, hvarpå dessa förrättningar verkställas. De under en dag undersökta böra sålunda, enligt kommitténs mening, icke få öfverstiga ett visst antal t. ex. 50. Till fromma för en verksam undersökning i förevarande afseende skulle också vara, om läkaren för undersökning af bröstet kunde förfoga öfver särskildt rum och om militärläkare i större utsträckning kunde beredas tillfälle att tjänstgöra vid sanatorium eller tuberkulosjukhus och där förvärfva ökad säkerhet vid ställande af diagnosen på tuberkulos. Det skulle säkerligen icke heller, menar kommittén, vara utan betydelse för upptäckandet af tuberkulosfall bland inskrifningsskyldige, om i kungörelserna om ifrågavarande förrättningar ställdes uppmaning till lungsjuka att till desamma medhafva läkarbetyg rörande

deras sjukdom. Det antal vårdplatser, som med ofvan gjorda beräkningar skulle behövas för här ifrågakvarande statstjänare och militära personal, utgör 120 à 130.

Vid bedömning af frågan rörande anskaffandet af dessa vårdplatser, böra, enligt kommitténs mening, följande allmänna synpunkter blifva föremål för beaktande.

För lungsotspatienter i allmänhet är det en fördel att ej behöva blifva allt för långt aflägsnade från hem och anhöriga. Detta gäller jämväl beträffande de lungsjuka, som här äro i fråga. Den personliga trefnad, som den sjuke i många fall torde komma att hafva af att vårdas ej allt för långt aflägsnad från hem och anhöriga, innebär säkerligen en icke oviktig faktor, då det gäller att åstadkomma en verksam kur. Ur denna synpunkt torde det också vara mindre ändamålsenligt att sammanföra samtliga de patienter, som här afses och hvilka måste antagas hafva sin bostad och verksamhet i landets olika delar, till en enda anstalt. Ett sammanförande på en anstalt enbart af personer från samma eller likartade yrken, med i stort sedt enahanda intressen och åskådningssätt, kommer med nödvändighet att öka sjukhuslivets erfomighet till skada för kuren. I en sådan exklusiv samling patienter torde också, enligt hvad erfarenheten särskildt från Tyskland gifver vid handen, lättare än där olika samhällselement äro mera allsidigt företrädade, den hvila patienterna behöva komma att äfventyras genom meningsutbyten rörande yrkesangelägenheter och andra gemensamma intressen. Dessa olägenheter skulle naturligtvis blifva mera kännbara, om en anstalt uppfördes enbart för en yrkesgrupp, t. ex. telegrafverkets befattningshafvare eller för de under i mångt och mycket likartade förhållanden lefvande statstjänarna från de tre nämnda kommunikationsverken än om i anstalten jämväl beredd plats för den militära personal, som här afses. Men jämväl med uppgift att mottaga patienter af alla de här nämnda slagen skulle anstalten komma att lida af den berörda olägenheten.

Kommittén anser sig alltså icke böra förorda uppförande af en anstalt för endast sådana patienter. Däremot håller kommittén före, att de föreliggande spörsmålen skulle erhålla en tillfredsställande lösning genom det af fördelningsläkaren Sörensen väckta förslaget om uppförandet af ett fjärde folksanatorium.

Med afseende å hvad kommittén anfört om antalet behöfliga vårdplatser för lungsjuka, tillhörande de tre kommunikationsverkens äfvensom arméns och flottans personal, anser kommittén antalet platser på det nya sanatoriet böra bestämmas till omkring 120. De till ifrågakvarande personal

hörande lungsjuka, för hvilkas vård staten har att sörja, äro, säger kommittén, helt visst flera än att behofvet af vårdplatser skulle kunna anses vara tillgodosedt med det sålunda föreslagna antalet. För de sjuka, som befinna sig på ett tidigare stadium af sjukdomen och hvilka af sådan anledning kunna åtnöjas med sanatorievård, torde, anser kommittén, detta antal i allt fall för närvarande vara tillfyllest. För de fall, som fordra annan anstaltsvård än den, som lämnas på sanatorium, anser kommittén vederbörande statsmyndighet lämpligen böra söka anskaffa plats på statens bekostnad på något af de olika slag af tuberkulossjukhus, som redan äro uppförda eller må komma att uppföras i landets skilda delar. Genom en anordning i öfverensstämmelse med hvad fördelningsläkaren Sörensen ifrågasatt skulle slutligen den fördelen vinnas, att förvaltningen af den nyanordnade sjukvården bekvämligen kunde äga rum inom ramen af en redan befintlig organisation.

Med afseende å hvad sålunda blifvit anfördt hemställer kommittén, att Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen att anvisa erforderliga medel för uppförande af ett folksanatorium med omkring 120 platser att af öfverstyrelsen för Konung Oscar II:s jubileumsfond förvaltas och drivas med skyldighet för öfverstyrelsen att å de under densamma ställda sanatorier hålla samma antal platser, som det nya sanatoriet rymmer, tillgängliga mot ersättning af vederbörande statsmyndighet för telegrafverkets, postverkets och statens järnvägars till kostnadsfri sjukvård berättigade personal äfvensom för underofficerare, stamanställda och värnpliktiga vid hären och flottan.

I detta sammanhang har kommittén slutligen betonat angelägenheten af att det nya sanatoriet uppföres för relativt mindre kostnad än de redan befintliga folksanatorierna. För sådant ändamål torde man, enligt kommitténs mening, möjligen kunna tänka på att icke inrymma några enskilda rum i det nya sanatoriet. En icke obetydlig besparing skulle gifvetvis också kunna beräknas, om sanatoriet lämpligen kunde förläggas till en militär lägerplats, som för framtiden icke är afsedd att för sådant ändamål vidare användas, och där förefintliga, staten tillhöriga byggnader i någon mån kunde begagnas för sanatoriet.

Till följd af nådig remiss har härefter öfverstyrelsen för Konung Oscar II:s jubileumsfond, efter inhämtande af yttranden från styrelserna för jubileumsfondens nuvarande tre folksanatorier, den 29 september 1908 afgifvit underdånigt utlåtande i ärendet samt därvid för egen del anført följande.

Remiss till
öfverstyrelsen
för Konung
Oscar II:s
jubileumsfond.

Folksanatorierna hafva till uppgift att till behandling mottaga utslutande sådana af tuberkulos lidande personer, hvilkas tillstånd lämnar utsikt antingen till fullt tillfrisknande eller åtminstone till betydligare förbättring af en genom sjukdomen nedsatt arbetsförmåga, och det ankommer därför på sanatoriernas styrelser att pröfva ansökningar om inträde, som kan och skall vägras hvarje inträdessökande, hvars sjukdom icke synes berättiga till vård enligt sagda grund. Af de till öfverstyrelsens yttrande remitterade handlingarna torde äfven kunna slutas, att det är patienter af samma kategori, för hvilka det nu gäller att bereda sanatorievård. Öfverstyrelsen anser sig därför för sin del kunna och böra ställa sig tillmötesgående gent emot förslaget att ett fjärde folksanatorium uppföres och ställes under öfverstyrelsens förvaltning, och att tuberkulösa från armén, flottan med kustartilleriet och kommunikationsverken därefter mottagas till vård på samtliga folksanatorierna till ett antal motsvarande de genom statens försorg sålunda tillkomna nya platserna. Till undvikande af allt missförstånd finner sig öfverstyrelsen emellertid främst böra såsom en oeftergiflig fordran för att öfverstyrelsen skall kunna taga befattning med denna angelägenhet framställa, att de militära myndigheterna och kommunikationsverkens styrelser icke erhålla befogenhet att afgöra rörande patienters intagning, utan böra ansökningar om inträde i vanlig ordning ingifvas till sanatorierna, som allenast med hänsyn till tillgången af platser inom det för ifrågavarande kategorier beräknade antal själfständigt besluta om ansökningens bifallande eller afslående. En annan ordning för intagning skulle lätt kunna förrycka sanatoriernas verksamhet, sådan den af deras grundläggare framlidne Konung Oscar II, i den lidande mänsklighetens intresse bestämde, i det att sjuka kunde inläggas, hvilka befunde sig i sådana stadier af tuberkulos, att en asyl, icke ett sanatorium, vore rätta platsen för deras mottagande. Likaledes måste oinskränkt rätt till patienternas utskrifning förbehållas sanatorierna, vare sig utskrifning nödvändiggöres af patientens tillstånd — tillfrisknande eller sjukdomens öfvergång till obotligt stadium — eller den sjuke af hänsyn till en god disciplins uppehållande på anstalten bör därifrån aflägsnas.

Den fordran, som framställt, att statens ifrågavarande tuberkulos-sjuka patienter skulle fördelas på de fyra olika sanatorierna, är, fortsätter öfverstyrelsen, icke utan betydelse för dessas skötsel. De tre nuvarande sanatorierna äro inrättade för lika många patienter af hvardera könet. Med ett fjärdes tillkomst skulle mansplatserna ökas med 120, under det att platserna för kvinnor blefve till antalet oförändrade. På fyra anstalter skulle då fördelas 300 män och 180 kvinnor. Denna rubbning

i proportion mellan könen måste föranleda antingen därtill, att på alla de hittillsvarande sanatorierna en del af kvinnoplasterna upplätas åt män och att en kvinnoafdelning inrättades jämväl på det nya sanatoriet, eller ock därtill, att sistnämnda anstalt, olikt de förutvarande folksanatorierna, afsåges *uteslutande* för män.

Den förra anordningen skulle, anser öfverstyrelsen, otvifvelaktigt bäst motsvara det mål man synes eftersträfvä eller att få de unga tuberkulossjuka männen från landt- och sjöförsvaret under sjukhusvistelsen uppblandade med så många andra folkelement som möjligt. Öfverstyrelsen har därför tagit i allvarligt öfvervägande, huruvida sådana anordningar kunde träffas på de olika sanatorierna, att en del af de nuvarande kvinnoplasterna kunde upplätas åt män. Uppgiften har emellertid funnits omöjlig att på ett tillfredsställande sätt lösa. Hvarje steg i sådan riktning skulle nämligen förminska den genomförda stränga åtskillnad mellan könsafdelningarnas egentliga sjukvårdslokaler, som ingått i byggnadsplanen och som visat sig vara synnerligen välbetänkt och möjliggjort, att män och kvinnor utan olägenhet kunna vårdas på gemensamma anstalter. Skulle således nu föreliggande plan förverkligas, anser öfverstyrelsen det icke kunna ske på annat sätt än att det nya sanatoriet inrättas *uteslutande* för män.

Vid tillmötesgående af önskningarna rörande statstjänarnas fördelning på flera sanatorier har öfverstyrelsen ansett sig böra tillse, att den fördel, man velat bereda denna kategori af patienter att erhålla vård så nära hvars och ens hembygd som möjligt, icke därigenom beröfvas andra manliga sjuka, i det att dessa i allt för stort antal måste hänvisas till det nya sanatoriet. Faran härför skulle i afsevärd mån undanröjas, om det nya sanatoriet förlades till landets södra del (Halland, norra Skåne eller södra Småland), där befolkningstätheten är störst och där något folksanatorium icke är beläget. Platser, som på folksanatorierna hittills tagits i anspråk af män från södra och sydvästra provinserna, kunde då upplätas åt militärer med flera från öfre delen af landet. Öfverstyrelsen har därför för sin del förordat ett sådant val af plats, geografiskt taget, som här antydts.

Vidare måste, säger öfverstyrelsen, tillses, att det militära elementet icke på något sanatorium blifver allt för öfvervägande. För ändamålet finner öfverstyrelsen nödigt, att sängantalet på Österåsens sanatorium — nu 112 — ökas till ungefär samma antal som på de andra sanatorierna, där 124 patienter kunna mottagas. En ny mindre paviljong för män på åtminstone 10 sängar kunde där uppföras. I sammanhang därmed skulle det nya sanatoriet begränsas till 110 sängar, hvarmed vunnes den

fördelen, att antalet unga statstjänare äfven bland dess patienter kunde nedsättas. Mansplatserna på de särskilda sanatorierna kunde då förslagsvis bestämmas till:

å <i>Österåsens</i> sanatorium	66,	hvaraf statspatienter	25,	andra sjuka	41
» <i>Hålahult</i>	»	62,	»	»	37
» <i>Hessleby</i>	»	62,	»	»	37
» <i>Sydsvenska</i>	»	110,	»	»	65

Summa 300, hvaraf statspatienter 120, andra sjuka 180.

I fråga om val af plats för den nya anläggningen — bortsedt från det geografiska läget — har, fortsätter öfverstyrelsen, den tanken af tuberkuloskommittén uttalats, att sådan borde sökas på någon f. d. lägerplats, där också förutvarande byggnader kunde komma till användning och minska byggnadskostnaderna. Härvid anser sig emellertid öfverstyrelsen böra betona först och främst, att lämpligheten från sjukvårdssynpunkt bör vara bestämmande för val af plats för ett lungots-sanatorium. Lägerplatserna hafva i regel valts på slättmarker, som icke pläga lämpa sig för sanatorier, för hvilka tjänligt vindskydd är en hufvudsak. Ej heller torde sådana byggnader, som äro till finnandes på lägerplatser, med fördel kunna apteras för sjukvårdsändamål. Full frihet att välja plats synes därför öfverstyrelsen vara ett villkor för erhållande af ett godt läge.

Mot tuberkuloskommitténs förslag att byggnadskostnaderna skulle kunna nedbringas genom enklare byggnadssätt, särskildt genom utslutande af enskilda rum, erinrar öfverstyrelsen, att sådana rum icke kunna å ett sanatorium undvaras, då ej sällan sjuka behöfva isoleras för att ej störa sina medpatienter. Äfven för öfrigt måste det anses ur sjukvårdssynpunkt synnerligen önskligt, om tillgång på enskilda rum för betalande patienter finnes; och den därigenom uppkomna ökade kostnaden ersättes genom de erlagda afgifterna. I detta sammanhang säger sig öfverstyrelsen icke kunna underlåta att framhålla, hurusom de uttalanden tuberkuloskommittén gjort såväl i sitt tryckta betänkande som i nu föreliggande yttrande om förenklingars åstadkommande, huru lofliga och berömvärda de än äro ur ekonomisk synpunkt, likväl kunna innebära en icke ringa fara i fråga om den blifvande sjukvårdens beskaffenhet. En god sjukvård kräfvär, anför öfverstyrelsen, ett godt sjukhus, och i vårt klimat lär ett sådant, som skall begagnas året om, icke kunna göras allt för torftigt. En god sjukhushygien, som är ett oeftergifligt villkor för att lungots-sanatorierna skola fylla sin uppgift, kan heller icke vinnas utan en viss soliditet i byggnadssättet. Slutligen fordrar de sjukas trefnad, som ingenstädes torde hafva större betydelse än på ett sjukhus af här

ifrågavarande slag, en hel del lokaler, som icke behövas på vanliga sjukhus och som i sin mån bidraga att öka byggnadskostnaderna. Vid anläggningen af jubileumsfondens sanatorier sökte man omsorgsfullt undvika allt, som kunde få namn af lyx, men trodde sig icke böra utelämna sådant, som var behöfligt för sjukvårdens fullkomnande. Samma princip synes enligt öfverstyrelsens mening böra följas vid den nu ifrågasatta nya anläggningen.

Skall ett nytt sanatorium anläggas och införlifvas med folksanatorierna samt sålunda ställas under öfverstyrelsens förvaltning, anser sig öfverstyrelsen sålunda med hänsyn till sin uppfattning af de synpunkter, hvilka böra vara bestämmande ej mindre vid valet af plats än äfven i fråga om sjukvårdsanstaltens inrättning, böra framhålla vikten af att nödigt inflytande beredes öfverstyrelsen på dessa angelägenheters afgörande.

Styrelsen för Hessleby sanatorium, fortsätter öfverstyrelsen, omtalar i sitt yttrande svårigheten att bland manliga sanatoriepatienter uppehålla den disciplin, som är så viktig på ett sjukhus. Allt för stor del af öfverläkarens tid uppgifves redan — med ett antal af omkring 60 manliga patienter, hvaraf flertalet går uppe — tagas i anspråk för mansuktens upprätthållande. Ett sjukhus för 110 à 120 dylika patienter kommer säkerligen att från nu antydd synpunkt erbjuda stora svårigheter. Antagligen kommer därför att där behövas större läkarpersonal än på de nuvarande folksanatorierna, hvilket öfverstyrelsen ej velat underlåta att redan här framhålla.

På grund af hvad sålunda anförts förklarar öfverstyrelsen sig för sin del icke hafva något att erinra mot att ett nytt, af staten helt och hållet bekostadt och underhållet dylikt sanatorium med den uppgift, som ofvan angifvits, ställes under öfverstyrelsens förvaltning, dock under förutsättning att sanatoriets läge blir tjänligt och att dess inrättning blifver i hufvudsak likartad med de förutvarande folksanatoriernas samt att hänsyn tages till öfriga här ofvan af öfverstyrelsen framhållna synpunkter.

Öfverstyrelsen erinrar emellertid därom, att öfverstyrelsen icke är befogad att för jubileumsfondens räkning besluta uti föreliggande fråga; detta tillhör jämlikt § 5 af de för fonden gällande stadgar dess hufvudmän.

Uti underdånig skrifvelse den 1 oktober 1907 angående beräknan-

Framställning af marinförvaltningen angående uppförande af en sjukpaviljong vid Saleboda för tuberkulossjuka.

vid Saleboda af en för flottan och kustartilleriet afsedd paviljong för 30 tuberkulossjuka. Då ifrågavarande framställning stod i omedelbart samband med ofvannämnda, till öfverstyrelsen för jubileumsfonden hänskjutna fråga, föranledde densamma emellertid icke någon annan Eders Kungl. Maj:ts åtgärd än att den genom nådig remiss den 17 februari 1908 öfverlämnades till öfverstyrelsen för att tagas i öfvervägande vid afgifvande af det i förenämnda fråga infordrade underdåniga utlåtandet.

Uti sin förberörda underdåniga skrifvelse den 29 september 1908 har öfverstyrelsen för jubileumsfonden rörande detta förslag erinrat, att de sjuka, hvarom här vore fråga, vore inbegripna i svenska nationalföreningens mot tuberkulos ursprungliga framställning i ämnet och att i den statistiska redogörelse, som låg till grund för samma framställning, sjukdomsfallen bland flottans och kustartilleriets personal utgjorde $\frac{1}{5}$ å $\frac{1}{6}$ af hela antalet insjuknade. Frånskiljandet af nämnda sjätte- eller femtedel af fallen skulle nämligen, säger öfverstyrelsen, kunna i någon mån minska krafvet på det nya sanatoriets omfattning. Men då sanatorier om 110 å 120 sängar visat sig vara af ganska lämplig storlek och det otvifvelaktigt måste blifva relativt billigare att bygga och administrera ett något större än ett mindre sanatorium, skulle minskningen icke medföra någon fördel med afseende på denna anläggning. Att paviljongen vid Saleboda jämte ett nytt, mindre sanatorium skulle blifva kostbarare att uppföra än ett enda, om ock något större sanatorium syntes väl också kunna anses som själfklart. Dagkostnaden för hvarje sjuk vid Saleboda hade antagits icke skola öfverstiga 2 kronor. Men uti denna summa vore icke inräknad kostnaden för paviljongens underhåll och för inventariernas vidmakthållande. På jubileumsfondens sanatorier hade hela driftkostnaden per dag och patient hittills i medeltal uppgått till i rundt tal 2 kronor 50 öre. Någon anmärkningsvärd skillnad i årlig utgift för statsverket, om den ena eller den andra utvägen valdes för att tillgodose behofvet af sanatorievård för sjöförsvarets ifrågavarande personal, syntes därför icke heller kunna antagas uppkomma. Då härtill komme, att läget i Blekinge skulle vara af särskild betydelse endast för Karlskrona station och att sjöförsvarets ifrågasatta särskilda paviljong vid Saleboda i viss mån skulle blifva en sådan, uteslutande för militärer afsedd anstalt, som de flesta af de i hufvudfrågan hörda myndigheterna ansett böra undvikas, så syntes det öfverstyrelsen ändamålsenligare, om genom anläggande af ett eventuellt nytt större sanatorium äfven sjöförsvarets behof af tuberkulossjukvård tillgodosåges, än om detta skedde genom den föreslagna paviljongen vid Saleboda.

Genom nådigt bref den 23 oktober 1908 har Eders Kungl. Maj:t därefter uppdragit åt öfverstyrelsen att inkomma med förslag till lämplig plats inom södra delen af riket för anläggandet af ett sanatorium för tuberkulossjuka, afsedt för 110 manliga patienter, jämte fullständigt, af ritningar och kostnadsberäkningar åtföljdt förslag ej mindre till ett i hufvudsaklig öfverensstämmelse med de förut befintliga folksanatorierna inrättadt sanatorium af ofvan angifna omfattning än äfven till en paviljong för tio manliga patienter vid Österåsens sanatorium; och hade öfverstyrelsen att därvid taga i öfvervägande, huruvida icke vid byggnadsföretagens utförande, med bibehållande af ändamålsenlighet och trefnad inom vederbörande anstalt, förenklingar kunde vidtagas i förhållande till det för folksanatorierna dittills använda byggnadssättet.

Uppdrag åt öfverstyrelsen för jubileumsfonden att utarbeta förslag till ett nytt sanatorium.

Till fullgörande af det sålunda erhållna uppdraget har öfverstyrelsen dels uti skrifvelse till statsrådet och chefen för civildepartementet den 11 december 1908 såsom lämplig plats för det ifrågasatta nya sanatoriet föreslagit visst område inom Spenshults kronopark i Hallands län, dels ock med underdånig skrifvelse den 8 februari 1909 öfverlämnat fullständiga, af kostnadsberäkningar och ritningar åtföljda förslag såväl till ett nytt sanatorium å nämnda plats, afsedt för 110 manliga patienter, som ock till ny paviljong för 10 manliga patienter vid Österåsens sanatorium.

Sedan på gjord förfrågan från domänstyrelsen meddelats, att följande i rikets södra del belägna kronoparker kunde anses för ändamålet lämpliga, nämligen Harasjömåla kronopark i Blekinge län, Vesslarps och Ulfshults kronoparker i Kristianstads län samt Vallåsens, Tönnersjöhedens och Spenshults kronoparker i Hallands län, anmodade öfverstyrelsen två af sina ledamöter, generaldirektören K. Linroth och öfverintendenten C. Möller, att genom besök på stället verkställa undersökning af de föreslagna platserna. Efter fullgjordt uppdrag hafva nämnda delegerade uti en till öfverstyrelsen i december 1908 ingifven berättelse anført, att på grund af alltför svårtillgängligt läge två af de ifrågasatta platserna, nämligen Ulfshults och Vallåsens kronoparker, borde alldeles lämnas ur räkningen. Af de öfriga platserna, hvilka samtliga besökts, vore Vesslarps och Harasjömåla kronoparker icke för ändamålet lämpliga. Tönnersjöhedens kronopark vore visserligen icke alldeles oanvändbar, men kunde dock icke för närvarande förordas till plats för ett sanatorium, enär det område, som ensamt syntes kunna ifrågasättas till byggnadsplats, icke vore tillräckligt skyddadt för be-

Platsen för det nya sanatoriet.

svärande vindar. Spenshults kronopark däremot vore icke blott den bästa af de undersökta platserna utan äfven, oafsedt all jämförelse, i och för sig lämplig, hvarför densamma af delegerade förordades för anläggning af det ifrågasatta sanatoriet.

Rörande Spenshults kronopark och den därstädes föreslagna byggnadsplatsen inhämtas af handlingarna följande.

För detta landsgevaldigerbostället, numera kronoparken Spenshult är belägen i Slättåkra socken i Halmstads härad af Hallands län. Området var intill den 14 mars 1889 utarrenderadt för statsverkets räkning, men blef från samma dag enligt nådigt bref den 21 september 1888 afsatt till kronopark. Dess sammanlagda yta uppgår enligt en åren 1886—87 upprättad skogsindelningsplan till 246,66 hektar, däraf 188,70 hektar skogsproduktiv mark, 41,06 hektar impedimenter och 16,90 hektar inägor. Sedan sagda plan upprättats, hafva emellertid en del steniga och för jordbruk mindre väl lämpliga åkerbitar utlagts och igenplanterats med skog.

Kronoparken ligger väster om Nissan, omkring 24 kilometer norr om Halmstad och något längre från hafvet rätt väster ut. Parken begränsas i öster af nämnda å och på dess område ligger Nissaströms hållplats på Halmstad—Nässjö järnväg, hvilken är anlagd tätt invid Nissan under hela dess lopp genom Halland. Invid platsen går järnvägen väster om ån och ligger således på själfva kronoparken och löper där sida vid sida med en landsväg, »Nya Nissastigen». Närmaste järnvägsstation är Johansfors, 1 à 2 kilometer söder om Nissaströms hållplats. Utefter kronoparkens västra sida löper den gamla »Nissastigen». Den omgivande trakten är skogig, särskildt stöter en stor skogsegendom i norr och nordost intill statens egendom.

Kronoparken har en utsträckning i nordost—sydväst af omkring 2 kilometer och mäter i bredd ungefär 1,250 meter. Marken stiger brant från Nissans strand och äfven från sydvästra gränsen, men mera sakta, mot nordost. Genom området löpa tvenne dalgångar, delande parken i tre höjder. På den östligaste, största och högsta af dessa höjder, ungefär 500 fot öfver hafvet, finnes en mot söder något sluttande plats, passande för anläggning af ett sanatorium.

Denna byggnadsplats ligger strax söder om en med gran och furuskog klädd, mot nordliga vindar fullständigt skyddande bergshöjd, 220 meter från järnvägen och omkring 750 meter från parkens nordöstra gräns. Själfva byggnadsplatsen är beväxt med höga vackra furor och erbjuder utsikt öfver de skogiga höjderna på andra sidan Nissan. Slutningarna söder om platsen, ned mot ån, äro mest täckta med löfskog,

i främsta rummet synnerligen vackra bokbestånd, som gifva en tilltalande, naturskön prägel åt omgifningen. Dylik skog är ock till finnandes i dälden västerut. Såväl vegetationen som lutningsförhållandena synas väl ägnade för promenadvägars anläggning. Äfven en körväg med tillfredsställande lutning kan åstadkommas ned till nämnda hållplats vid järnvägen och landsvägen, ehuru den torde böra ledas en omväg, så att dess längdsträckning blifver omkring 700 meter.

Jordmånen (hvarfvig mergel) är sandig, lösare och till färgen rödare än vanlig småländsk s. k. pinnmo. På några ställen träder urberget i dagen, särskildt i bergklacken norr om byggnadsplatsen. Kärrig mark finnes i ofvan nämnda dälder, där likväl enkel dikning torde vara tillfyllest för att åstadkomma behöflig torrläggning.

På anmodan af de utaf öfverstyrelsen utsedda delegerade har kaptenen i väg- och vattenbyggnadskåren T. Glosmeijer anställt undersökning rörande möjligheterna att erhålla vatten för ett å ifrågavarande kronopark beläget sanatorium; och har denne, efter å platsen företagen okulär besiktning, uti afgifvet yttrande meddelat, att man genom brunnsgräfning eller brunnsborrning i den föreslagna sanatoriebyggnadens omedelbara närhet syntes kunna erhålla ett för dess vattenbehof lämpligt och tillräckligt grundvatten. Därest så icke blefve fallet, borde man med största sannolikhet kunna erhålla sådant vatten genom anläggning af brunnar i närheten af Nissans strand. Skulle de grundvattensundersökningar, som emellertid alltid måste föregå uppgörandet af ett definitiva vattenledningsförslag till sanatoriet, mot all förmodan visa negativa resultat, borde man af det betydligt sämre vattnet från Nissan dock medelst rationell och noggrann fällning och filtrering kunna erhålla ett för ifrågavarande behof fullt tillfredsställande vatten.

Enligt hvad delegerade meddelat, ligger vid Nissan ej långt från platsen ett träsliperi, hvilket för den händelse man skulle nödgas taga vatten från ån, torde blifva till någon olägenhet. Afoppsledning kunde utan minsta tvifvel anläggas raka vägen — högst 300 meter — ned till Nissan.

Vidare hafva delegerade uppgifvit, att, enligt erhållna upplysningar, såväl byggnadsmaterialier som lifsförnödenheter kunna erhållas från trakten.

Slutligen hafva delegerade för vederbörligt beaktande riktat uppmärksamheten därå, att Hallands läns landsting beslutat hos Eders Kungl. Maj:t göra underdånig anhållan om tillåtelse att å Spenshults kronopark få uppföra ett lungots-sanatorium för länets räkning. Den plats, länet för sin del utsett, låge i en annan del af parken, omkring 900

meter från den af delegerade föreslagna och därifrån skild genom en ganska djup dæld. Emellertid vore afståndet icke längre än att patienterna på sina promenader kunde sammanträffa, hvilket icke kunde vara betydelselöst för vidmakthållande af den disciplin, som på dylika vårdanstalter vore så viktig och äfven så svår att ernå.

För egen del har öfverstyrelsen uti sin ofvannämnda skrifvelse den 11 december 1908 såsom lämplig plats för anläggande af ifrågavarande lungshotssanatorium föreslagit förbemälda, af delegerade förordade område å Spenshults kronopark.

Yttrande af
domän-
styrelsen.

Till följd af nådig remiss har domänstyrelsen den 4 februari 1909 afgifvit underdånigt utlåtande i ärendet samt därvid förklarar sig icke hafva något att erinra mot öfverstyrelsens förslag att till den ifrågasatta platsen förlägga ett lungshotssanatorium. Något hinder att upplåta området närmast omkring den tilltänkta byggnadsplatsen förefinnes ej, enär densamma står under Kungl. Maj:t och kronans omedelbara disposition. Då med hänsyn till kronoparkens ringa ytvidd och kringliggande bygds skogsfattigdom hvarje hektar skogsproduktiv mark är af betydelse, hemställer emellertid styrelsen, att ej större område, än som är alldeles nödvändigt, måtte upplåtas, och finner styrelsen en areal af tio à tolf hektar vara för ändamålet fullt tillräcklig. Den utanför det område, som eventuellt kan komma att upplåtas, belägna skogsmarken skulle nämligen i allt fall kunna användas till promenadplatser för patienterna och vägar för detta ändamål kunna för sanatoriets räkning anläggas. Ej heller synes det styrelsen vara nödvändigt, att sanatoriet för beredande af vindskydd eller för bevarande af naturskönheten disponerar ett stort område, då trakthuggning eller kalafverkning af större ytor ej förekommer å denna kronopark, utan skogsafkastningen uttages genom gallrings-, blädnings- och beredningshuggningar, därvid skogsbeståndets hufvudmassa i regeln kvarlämnas.

Ritningar och
kostnads-
förslag.

De af öfverstyrelsen för jubileumsfonden med dess underdåniga skrifvelse den 8 februari 1909 öfverlämnade ritningar och kostnadsberäkningar till det nya sanatoriet å Spenshults kronopark äro, på öfverstyrelsens uppdrag, uppgjorda af arkitekten I. J. Tengbom. Förslaget till ny paviljong vid Österåsens sanatorium åter har utarbetats af arkitekten E. Josephson. Båda förslagen äro, enligt hvad öfverstyrelsen meddelat, uppgjorda i samråd med dess ledamot öfverintendenten Möller, och hafva därvid beaktats de erfarenheter och rön, som hittills vunnits vid jubileumsfondens sanatorier. På anmodan hafva nämligen vederbörande öfverläkare vid nämnda sanatorier inkommit med pro-

memorior angående de fel och brister, hvilka enligt deras åsikt borde undvikas vid uppförande af nya sanatorier.

Enligt det för sanatoriet å Spenhults kronopark uppgjorda förslaget skulle därstädes uppföras nio särskilda byggnader, nämligen sanatoriebyggnad, maskin- och pannhus, läkarbostad, sysslomansbostad, bostadshus för personalen, häststall, svinstall, pumphus samt kol- och vedskjul. Till grund för inläggandet i terrängen af de olika byggnaderna och de erforderliga vägarna har legat en öfver platsen i skala 1:800 upprättad nivå-karta. Härvid har markens naturliga höjdförhållanden utnyttjats i största utsträckning. Från landsvägen, den s. k. Nissastigen, och i närheten af den lastplats vid järnvägen, som Nissaströms fabriker anordnat, anlägges uppfartsvägen till sanatoriet och anses denna lämpligen kunna följa en gammal här befintlig, halft igenlagd bygdeväg. Denna förbindelse mellan landsvägen och sanatoriet skulle blifva omkring 600 meter lång och höjdskillnaden mellan utgångspunkten vid landsvägen och planen framför entrén till sanatoriet uppgå till omkring 24 meter.

Sanatoriet
vid Spens-
hult.
a) Ritningar.

Själftva sanatoriebyggnaden upptager den planaste delen af området, som här ligger i en ganska jämn lutning från norr till söder nedanför en mot norr skyddande skogbevuxen bergås. Byggnaden är förlagd med källargolfvet ungefär i nivå med marken framför sanatoriet. Sedermera stiger terrängen så, att på sanatoriets baksida markplanet ligger omkring 2 meter högre.

Vid dispositionen af hufvudbyggnaden har en planform af ungefär samma typ som den vid Hessleby och Hålahults sanatorier förekommande kommit till användning, nämligen ett midtparti, från hvilket åt norr utgår en flygel med ekonomiafdelningen och åt sidorna och i svag vinkel mot midtpartiet tvänne armar, innehållande de egentliga sjukrummen. Hvar och en af de fyra sjukafdelningarna innehåller två rum för sex patienter, tre rum för fyra patienter och två rum för två patienter jämte isoleringsrum. I två af afdelningarna har ett af de för två patienter afsedda rummen tänkts kunna användas såsom enskildt rum. Genom anordningen med sjuksalar för sex patienter och dessa rums förläggande med längden vinkelrätt mot byggnaden — en anordning, som skiljer sig från den vid Hessleby och Hålahults sanatorier följda planen — har byggnadens längd kunnat minskas, oaktadt den inrymmer 10 å 12 platser mer än Hessleby. En annan olikhet är, att ligghallarna förlagts fria från hufvudbyggnaden och förbundna med denna genom täckta gångar, som utgå från byggnadens båda yttre ändar och de här i jordvåningen förlagda kapp- och filtrummen.

Häri genom bildas liksom en inre mera skyddad gård närmast byggnaden. Denna anordning har dock företagits endast af ekonomiska orsaker. Genom att icke förlägga ligghallarna såsom vid Hessleby och Hålahult direkt intill byggnaden kan nämligen höjden på jordvåningen väsentligt nedbringas, från 4 meter (vid Hessleby) till 2,7 meter, hvartill kommer, att jordvåningen, genom att fönster nu kunna erhållas, blir användbar, så att dit (och mot söder) kunnat förläggas badafdelning samt diverse andra nödvändiga lokaler såsom syateljéer, tapetserar-, snickarverkstad m. m. Dessutom omöjliggjorde den större längd, som ligghallarna för 110 patienter måste äga, deras förläggande intill byggnaden (såsom vid Hessleby), då byggnadens utsträckning genom förut omnämnd koncentrerings kunnat minskas. I enlighet med önskemål, uttalade från läkarna både vid Hessleby och Hålahult, har läkarnas mottagning och dithörande utrymmen, tillökadt med rum för apotek, flyttats till bottenvåningen, hvarigenom det förut hit förlagda dagrummet måst uppflyttas till våningen 1 tr. upp.

Hvad ekonomiafdelningen beträffar, hafva utrymmena här utökats. Matsalarna hafva förlagts så, att stora matsalen icke utgör enda förbindelseled mellan serveringsrum och sjukafdelningarna. Från serveringsrummet har anordnats mathiss till ett i våningen 1 tr. upp befintligt mindre serveringsrum, hvarifrån serveringen lättare kan ske till sjukafdelningarna. Utrymmen för betjäningen äro likaledes tillökade, hvarjämte tillkomma toaletterum med vattenklosetter samt ett bostadsrum för laborator. I närheten af hufvudtrappan har plats reserverats för hiss, för den händelse utrymmena i vindsvåningen skulle tagas i anspråk för sjukafdelningar. För att tillåta en sådan utvidgning, hvarigenom i det närmaste ytterligare två sjukafdelningar skulle kunna erhållas, har taket gjorts något högre än eljest af praktiska hänsyn skulle erfordrats.

På grund af denna möjlighet till utvidgning, hvilken skulle kunna ske successivt för jämförelsevis små kostnader, hafva några särskilda sommarpaviljonger icke planerats. Trots ofvannämnda tillökningar har byggnadens kubikmassa kunnat hållas inom samma storlek som vid Hessleby och Hålahult.

Öster om ekonomifygeln, på omkring 20 meters afstånd från denna, ligger *maskin- och pannhuset* äfven inrymmande tvätt och bageri och förbundet med hufvudbyggnaden genom en tunnel af betong för ledningar. Denna byggnad är tänkt utförd med ungefär samma byggnads sätt som vid Hessleby och Hålahult, källarvåning i gråsten och tegel, tvättstugans murar i betong samt öfversta våningen i trä. På grund af det långa afståndet mellan denna byggnad och bostadshuset för personalen, omkring 150 meter, har i vindsvåningen ett rum anordnats för eldare. Därjämte har i källaren tillkommit ett utrymme med ångkokeri för svinmat.

Läkarbostaden är förlagd omkring 100 meter söder från hufvudbyggnaden på en därför särdeles lämplig mindre kulle. Sedan i läkarbostaden i Hessleby två rum sammanslagits till ett stort, har den nu planerade lika många rum, d. v. s. 7 rum, jungfrukammare och kök, som den förstnämnda, hvarvid dessa dock i allmänhet gjorts något rymligare samt en veranda tillagts. Därjämte tänkes värmeledning inlagd samt två vattenklosetter och ett badrum anordnade. I öfrigt är byggnadssättet hvad beträffar såväl läkarbostaden som öfriga bostadshus i öfverensstämmelse med bostadshusen vid Hessleby och Hålahult, förutom att taken äro tänkta belagda med vanligt taktegel i stället för plåt.

Sysslomansbostaden ligger omkring 90 meter från läkarbostaden och omkring 80 meter från hufvudbyggnaden. Den inrymmer 4 rum, jungfrukammare och kök, d. v. s. har blifvit tillökad med en mindre jungfrukammare, hvarjämte anordnats veranda och vattenklosett.

Bostadshuset för personalen ligger längre norrut, omkring 40 meter från sysslomansbostaden och 50 meter från sanatoriebyggnaden, och inrymmer samma bostadslägenheter som vid Hessleby och Hålahult, d. v. s. drängbostad, kuskbostad och maskinistbostad, hvar och en bestående af ett rum och kök, samt dessutom tre enkelrum för nattvakt, eldare och drängar. Dessutom hafva två vattenklosetter anordnats.

20 meter från föregående byggnad ligger *häststallet* med vagnbod.

Då af hygieniska skäl vattenklosetter anordnats i de olika byggnaderna, hafva endast två afträden anordnats i denna byggnad, hvarjämte *svinstallet* afskilts därifrån och förlagts ytterligare omkring 60 meter längre bort samt gjorts något större, för omkring 20 svin.

Öfver pumpen, som anordnas vid källorna för uppfordring af vattnet till reservoaren, uppföres ett *pumphus*, en mindre kiosk af trä med eldstad, för uppvärmning vid stark kyla.

I omedelbar närhet till maskin- och pannhuset uppföres ett *skjul* för uppläggning af kol och ved.

Kostnaderna för det nya sanatoriet skulle enligt de uppgjorda beräkningarna belöpa sig till följande belopp:

b) Kostnaderna.

Hufvudbyggnaden.

Grundläggningsarbeten	kronor	32,377: 65
Isolering, sockel och murningsarbeten.....	»	73,178: 95
Bjälklag.....	»	48,214: 90
Transport kronor		153,771: 50

	Transport kronor	153,771: 50	
Taklag, plåt- och järnarbeten	»	23,759: 30	
Pålningsarbeten	»	19,738: 39	
Mellanväggar och vindsväggar	»	9,104: 25	
Trappor och källargolf	»	6,951: 27	
Snickeriarbeten, incl. glas, beslag och beslagning	»	30,173: 44	
Snickeriinredningar	»	6,100: —	
En större köksspis	»	1,200: —	
Målningsarbeten	»	22,000: —	
Hissar	»	7,900: —	
Korkmattor	»	14,519: 70	
Diverse ställningar, baracker, skjul m. m.	»	4,782: 15	300,000: —

Läkarbostaden.

Grund- och stenarbeten m. m.	kronor	4,784: 10	
Väggar, bjälklag och golf	»	8,680: 15	
Taklag med tegel etc.	»	4,551: 75	
Snickeriarbeten, incl. beslag, beslagning och glas	»	5,440: —	
Eldstäder	»	330: —	
Målning	»	2,350: —	26,136: —

Sysslomansbostaden.

Grund- och stenarbeten	kronor	3,379: 90	
Väggar, bjälklag och golf	»	3,777: 95	
Taklag med tegel etc.	»	2,588: 15	
Snickeriarbeten, incl. beslag, beslagning och glas	»	3,184: —	
Eldstäder	»	1,010: —	
Målning	»	1,200: —	15,140: —

Bostadshuset för personalen.

Grund- och stenarbeten	kronor	2,656: 45	
Väggar, bjälklag och golf	»	5,576: 05	
Transport kronor		8,232: 50	341,276: —

	Transport kronor	8,232: 50	341,276: —
Taklag med tegel etc.....	»	1,466: 50	
Snickeriarbeten, incl. beslag, beslagning och glas	»	3,031: —	
Eldstäder med planer	»	970: —	
Målning.....	»	1,500: —	15,200: —

Maskin- och pannhuset.

Grund- och stenarbeten m. m.	kronor	5,100: 20	
Murnings- och pålningsarbeten	»	6,691: 05	
Väggar, bjälklag och golf	»	6,710: 75	
Taklag med plåt etc.	»	4,010: —	
Snickeriarbeten med beslag, beslagning och glas	»	3,102: —	
Korkmatta	»	100: —	
Målningsarbeten.....	»	1,300: —	
Ångskorsten med grund	»	1,500: —	
Kulvert till hufvudbyggnaden.....	»	3,000: —	31,514: —

Öfriga byggnader.

Ligghallar	kronor	23,400: —	
Häststall med vagnbod	»	5,868: —	
Svinstall.....	»	2,448: —	
Pumphus	»	694: —	32,410: —

Ledningar för värme, vatten, belysning m. m.

Värmeledning.....	kronor	65,000: —	
Vatten- och afloppsledningar	»	82,000: —	
Elektrisk kraft- och belysningsanlägg- ning	»	46,000: —	
Ångköks-, desinfektions- och maskin- tvättsanläggningar	»	29,000: —	222,000: —

Diverse utgifter.

Väganläggningar och planering	kronor	30,000: —	
Oförutsedda utgifter, ritningar och kon- troll	»	42,600: —	72,600: —
		<u>Summa kronor</u>	<u>715,000: —</u>

Då sanatoriet är afsedt för 110 patienter, skulle byggnadskostnaden följaktligen belöpa sig till 6,500 kronor för sjuksäng.

Sjukpaviljongen vid Österåsen.
a) Ritningar.

Den föreslagna sjukpaviljongen vid Österåsens sanatorim är afsedd att uppföras såsom en själfständig byggnad i närheten af sysslomansbostaden norr om den nordvästra paviljongen af sanatoriet. Enligt hvad de uppgjorda ritningarna och kostnadsberäkningarna utvisa, skulle paviljongen uppföras af trä på grund- och sockelmurar af gråsten samt under tak af oljemålad järnplåt. Byggnaden består af bottenvåning jämte inredd vindsvåning. Den förra inrymmer tre sjukrum, af hvilka två äro afsedda för fyra och det tredje för två patienter. Förutom dessa rum upptager våningen en större korridor, hvilken tillika tjänar till dagrum, rum för sköterskebiträde, förråd, garderob, tekök, sköljrum, tvättrum och toalett. Å vindsvåningen finnas inredda isoleringsrum, förrådsrum, koffertrum samt en större korridor jämte sköljrum och toalett. Omedelbart intill östra gafveln af paviljongen och i förbindelse med denna uppföres ligghall jämte madrassrum.

b) Kostnaderna.

Kostnaderna för paviljongens uppförande belöpa sig enligt de uppgjorda beräkningarna till 59,000 kronor, fördelade på följande olika poster.

Paviljongen	kronor	34,766: 20	
Ligghallen	»	3,825: —	
Trumman	»	2,979: 50	
Vatten- och afloppsledningar	»	3,537: —	
Värmeledning	»	8,000: —	
Elektrisk belysning	»	1,200: —	
Oförutsedda utgifter, ritningar och kontrollantarfvode	»	4,692: 30	59,000: —

Kostnaden för sjuksäng skulle, då paviljongen är afsedd att rymma 10 patienter, alltså uppgå till 5,900 kronor.

För egen del har öfverstyrelsen för jubileumsfonden i sin underdåniga skrifvelse den 8 februari 1909 uttalat, att de för uppförande af ifrågavarande sanatorium och sjukpaviljong beräknade slutsummor icke synas för högt upptagna. Till dessa belopp böra emellertid läggas kostnaderna för anskaffande af inventarier m. m., hvilka kostnader öfverstyrelsen anser komma att uppgå till omkring 60,000 kronor för sanatoriet och omkring 6,000 kronor för paviljongen.

Till följd af nådig remiss har medicinalstyrelsen den 24 februari 1909 i ärendet afgifvit underdånigt utlåtande och därvid anført följande.

Medicinalstyrelsens utlåtande.

Hvad först beträffar den plan, som framlagts för beredande af vård åt i tuberkulos insjuknade personer, om hvilkas behandling staten i egenskap af arbetsgifvare eller eljest har att omedelbart draga försorg, anser sig medicinalstyrelsen för sin del kunna uttala sitt gillande till alla delar af densamma. Såsom tuberkuloskommittén i sitt den 15 november 1907 afgifna betänkande i frågan beräknat, synas åtminstone för närvarande 120 platser böra vara tillfyllest för ifrågavarande ändamål, och genom uppförande af dels ett nytt, af staten bekostadt och underhållet sanatorium på 110 platser för endast manliga patienter, dels en ny paviljong vid Österåsens sanatorium, hvarigenom denna anstalt — nu 112 platser — skulle komma att utvidgas med 10 sängplatser, blefve behovet af ifrågavarande sjukvård, hvars förvaltning skulle öfverlämnas åt öfverstyrelsen för Konung Oscar II:s jubileumsfond, på ett synnerligen enkelt och lämpligt sätt fyllt, då genom en sådan anordning de patienter, som här afses, kunde utan synnerlig svårighet fördelas på de fyra, i olika delar af landet belägna sanatorierna.

Hvad därefter läget för det ifrågasatta nya sanatoriet beträffar, så framgår, fortsätter medicinalstyrelsen, af den berättelse öfver verkställd besiktning af föreslagna platser, som i december 1908 afgifvits af tvenne öfverstyrelsens ledamöter, att Spenshults kronopark icke blott måste gifvas företräde framför de öfriga, utan att denna plats äfven i och för sig kan betraktas såsom mycket lämplig för ändamålet. Det område af 10 à 12 hektar, som domänstyrelsen hemställt måtte upplåtas för sanatoriet, är visserligen ensamt för sig något knappt för en sjukvårdsanstalt på 110 sängar, särskildt vid jämförelse med sanatorierna vid Hålahult och Hessleby, hvilka fått sig hvaradera upplåtna 50 hektar kronomark och därutöfver rätt att disponera öfver ytterligare 50 hektar af omgifvande skogsmark; men genom att äfven utanför området belägen skogsmark vid Spenshult kan användas till promenadplatser för patienterna med mera, torde man dock enligt styrelsens åsikt kunna åtnöjas med en så ringa areal, för så vidt säkerhet förefinnes, att den sanatoriet omgifvande skogen icke kalafverkas, utan i hufvudsak kvarlämnas orubbad.

De uppgjorda förslagen till såväl det nya sanatoriet som den nya paviljongen vid Österåsens sanatorium har medicinalstyrelsen för sin del funnit synnerligen väl utarbetade och ändamålsenliga. Mot ritningarna har styrelsen icke heller funnit annan anledning till erinringar, än att mörkrummet i sanatoriets bottenvåning, därest afsikten är att samtidigt använda detta rum till Röntgenrum, är för litet och särskildt för smalt,

äfvensom att anordningen med endast 4 isoleringsrum å en anstalt af här ifrågavarande slag och afsedd för så många som 110 patienter torde komma att tidtals visa sig vara otillfredsställande och medföra vissa olägenheter för sjukvården. I förstnämnda afseende anser styrelsen dock felet vara lätt att ändra, då i jordvåningen godt utrymme finnes för anordnande af ett särskildt Röntgenrum; däremot torde bristen på tillräckligt antal isoleringsrum, hvilken brist dock ej är af någon allvarligare betydelse, enligt styrelsens mening, vara svårare att afhjälpa med den föreslagna anordningen af sjuklokalerna. I öfrigt finner medicinalstyrelsen intet att mot de uppgjorda ritningarna anmärka.

Departements-
chefens
yttrande.

Vid flera föregående tillfällen, då frågor rörande åtgärders vidtagande för tuberkulosens bekämpande såsom folksjukdom i vårt land förelegat till Eders Kungl. Maj:ts pröfning, har jag inför Eders Kungl. Maj:t framhållit och utvecklat de skäl, som ur såväl humanitär som samhällshygienisk och nationalekonomisk synpunkt tala för att staten lämnar sin medverkan i kampen mot den förhärjande sjukdomen. Dessa skäl torde ock numera vara så allmänt kända och beaktade, att jag icke anser mig behöfva i detta sammanhang upprepa dem. Den plan för tuberkulossjukvårdens ordnande i riket, som af Eders Kungl. Maj:t framlagts för Riksdagen och som afsett anvisande af statsbidrag till afsevärda belopp för uppförande af tuberkulosvårdanstalter och bestridande af kostnaderna för deras drift och underhåll, har också i allt väsentligt vunnit Riksdagens godkännande. Jämväl i åtskilliga andra fall har Riksdagen genom frikostiga anslags beviljande för åstadkommande af vårdanstalter af ifrågavarande natur ådagalagt sitt intresse för denna gren af den allmänna sjukvården. Principen om statens medverkan i den pågående tuberkuloskampen har sålunda blifvit på ett högst beaktansvärdt sätt omsatt i praktiken.

Om staten således funnit giltiga skäl föreligga för dess medverkan vid åstadkommandet af erforderliga vårdanstalter för tuberkulossjuka medborgare i allmänhet, så torde uppenbarligen dessa skäl vinna ökad styrka, då fråga är om beredande af nödig anstaltsvård åt sådana personer, som ådragit sig ifrågavarande sjukdom under utöfvande af befattningar i statens tjänst och enligt gällande förordningar äro berättigade att erhålla kostnadsfri sjukvård. Det torde dessutom icke kunna bestridas, att dessa statstjänare kunna äga befogade anspråk på att komma i åtnjutande af den vård, som enligt läkarvetenskapens nuvarande ståndpunkt anses icke blott såsom den ändamålsenligaste utan i flertalet fall till och med såsom den enda möjliga för att ett återstäl-

lande till hälsan skall kunna äga rum. Så länge dessa sjuka icke kunna i någon större utsträckning erhålla plats och kostnadsfri vård å de redan befintliga sanatorierna, utan till största delen måste vårdas i sina hem, hvarest de för sjukdomens botande nödvändiga hygieniska förutsättningarna endast i undantagsfall äro för handen, måste den sjukhjälp staten lämnar dessa sina tjänare blifva väsentligen förfelad. Härtill kommer ock, att de sjuka under sin vistelse i hemmet med dess merendels trånga förhållanden utgöra en ständig fara för sin omgifning. Under sådana omständigheter och då staten genom att så långt möjligt är på bästa sätt sörja för sina tjänare icke blott under hälsans dagar utan framför allt vid inträffad sjukdom tillgodoser sitt eget välförstådda intresse, synes det mig uppenbart, att åtgärder böra vidtagas för beredande af kostnadsfri anstaltsvård åt den tuberkulossjuka personal, hvarom här fråga.

Starka skäl synas mig också tala för att en sådan förmån beredes personer, hvilka under fullgörande af dem ålagda medborgerliga skyldigheter drabbas af ifrågavarande sjukdom. Visserligen kunna de värnpliktiga icke äga samma befogade anspråk på dylik vård som de ofvannämnda statstjänarna, isynnerhet som det endast i undantagsfall torde inträffa, att dessa ådraga sig sjukdomen under den tid de fullgöra sin värnplikt. Men å andra sidan tala såväl humanitära som samhällshygieniska skäl för att samma vård beredas dessa som andra manskapsklassen tillhörande personer af krigsmakten. Ehuru härigenom på statsverket öfverflyttas en del kostnader, som förut drabbat den enskilde eller kommunerna, synes mig därför kostnadsfri sanatorievård böra vid behof beredas äfven de värnpliktiga.

Med hänsyn till hvad jag sålunda anført finner jag mig böra lifligt förorda det nu föreliggande förslaget om anordnande af sanatorievård för ifrågavarande grupper af statstjänare.

Såsom af handlingarna framgår, hade man ursprungligen tänkt sig, att särskilda sanatorier skulle anordnas för krigsmakten och kommunikationsverkens personal. Såväl ur sjukvårdssynpunkt som af ekonomiska skäl har det emellertid befunnits lämpligast att endast uppföra ett sanatorium, hvars förvaltning skulle öfverlämnas åt öfverstyrelsen för Konung Oscar II:s jubileumsfond för att användas såsom ett fjärde folksanatorium, mot det att motsvarande antal platser å samtliga fondens sanatorier hålles tillgängligt för de nämnda statstjänarna. Denna anordning har jag jämväl funnit böra gifvas ett bestämdt företräde framför den först ifrågasatta; och Eders Kungl. Maj:t har också anslutit sig till denna min uppfattning genom att anbefalla öfverstyrelsen för jubileumsfonden att gå i författning om förslags utarbetande i denna riktning.

Det erforderliga antalet platser, som beräknats till 120, har ansetts lämpligen böra beredas dels genom anläggande af ett nytt, för 110 patienter afsedt sanatorium och dels genom uppförande af en för 10 patienter beräknad paviljong vid Österåsens sanatorium.

Till plats för det nya sanatoriet har föreslagits Spenshults kronopark i Hallands län. Då denna plats af samtliga myndigheter förordats såsom i alla afseenden god och lämplig, har jag intet att häremot erinra. För sanatoriets räkning skulle tagas i anspråk ett område af högst 12 hektar. I jämförelse med de områden, som upplåtits åt de andra folksanatorierna, synes detta visserligen vara väl knappt tilltaget, men då vederbörande ansett sig kunna åtnöjas med det sålunda angifna området, under förutsättning att äfven utanför detsamma belägen skogsmark får användas till promenadplatser för patienterna, har jag icke heller något att härutinnan anmärka. Till förebyggande af eventuella missuppfattningar och på det att ifrågavarande sanatorium icke må blifva mindre gynnsamt ställt än de öfriga folksanatorierna anser jag dock, i likhet med chefen för jordbruksdepartementet, med hvilken jag i ämnet samrådt, att Riksdagens medgifvande bör utverkas icke blott till upplåtelse af det för sanatorieanläggningen erforderliga området utan jämväl, såsom vid de andra sanatorierna ägde rum, till upplåtelse af ett utanför detsamma beläget område, hvars storlek Eders Kungl. Maj:t torde äga närmare bestämma, att af sanatoriestiftelsen användas för anläggning af promenadplatser och andra sjukvårdens behof, och med rätt för sanatoriet, hvilket icke skall äga att förfoga öfver den skog, som för berörda ändamål kommer att fällas, att till vedbrand vid sanatoriet tillgodogöra sig torra träd jämte grenar och toppar af träd, som för kronans räkning å ifrågavarande område afverkas.

Såsom af handlingarna framgår har Hallands läns landsting för afsikt att under förutsättning af nådigt tillstånd å ifrågavarande kronopark uppföra ett lungsotssanatorium för länets räkning. Underdånig ansökan om markupplåtelse har också inkommit och är för närvarande beroende på Eders Kungl. Maj:ts pröfning. Då emellertid den plats, som länet för sin del utsett, icke ligger mer än omkring 900 meter aflägsen från det nu ifrågasatta sanatoriet och det, enligt hvad handlingarna i förevarande ärende utvisa, såväl med hänsyn till vidmakthållande af nödig disciplin som ock ur andra synpunkter synes mindre lämpligt, att tvenne anstalter af ifrågavarande art uppföras i ett så nära grannskap till hvarandra, torde, i händelse föreliggande framställning vinner Riksdagens godkännande, kunna ifrågasättas, huruvida Hallands läns landstings berörda anhållan bör af Eders Kungl. Maj:t bifallas.

Hvad ritningarna till det nya sanatoriet angår, synas mig dessa vara uppgjorda med omsorg och förtänksamhet samt i möjligaste mån tillgodose alla de kraf, som, med iakttagande af erforderlig sparsamhet, böra uppställas å sjukhusbyggnader af denna natur. Särskildt synes mig tillfredsställande, att vindsvåningen så anordnats, att den med lätthet kan inredas till sjukafdelningar. Det torde nämligen måhända visa sig, att det beräknade antalet platser är väl knappt tilltaget. Att redan nu, innan närmare erfarenhet vunnits, utbygga sanatoriet för större antal platser, synes dock ej tillrådligt. De af medicinalstyrelsen gjorda mindre detaljanmärkingar torde böra tagas under ompröfning vid slutligt fastställande af plan för byggnadsarbetets utförande. Mot de uppgjorda ritningarna till den tillämnade paviljongen vid Österåsens sanatorium har jag icke funnit något att erinra.

Med hänsyn därtill att samtliga ritningar blifvit upprättade i samråd med chefen för öfverintendentsämbetet, har jag icke ansett nödigt att rörande dem nu inhämta detta ämbetsverks yttrande.

Enligt de uppgjorda beräkningarna skulle kostnaderna uppgå för det nya sanatoriet till 715,000 kronor och för den nya paviljongen vid Österåsen till 59,000 kronor. Härtill bör, såsom öfverstyrelsen för jubileumsfonden erinrat, läggas kostnaden för anskaffandet af nödiga inventarier, uppgående till 60,000 kronor för sanatoriet och 6,000 kronor för paviljongen. Hela kostnaden för det förra skulle således belöpa sig till 775,000 kronor och för den senare till 65,000 kronor, motsvarande en medelkostnad per sjuksäng af omkring 7,045 kronor vid sanatoriet och 6,500 kronor vid paviljongen. Den för anläggningarnas utförande och iordningsställande erforderliga summan skulle följaktligen uppgå till 840,000 kronor. I jämförelse med kostnaderna för anläggningen af Hålahults och Hessleby folksanatorier, hvilka äro af samma typ som det nu ifrågasatta, kan ofvannämnda medelkostnad af omkring 7,000 kronor per sängplats visserligen förefalla ganska hög. Enligt införskaffade upplysningar uppgingo nämligen kostnaderna för Hålahults sanatorium till sammanlagdt 683,775 kronor, däraf 52,360 kronor för inventarier, samt för Hessleby sanatorium till sammanlagdt 689,422 kronor, hvaraf 54,163 kronor åtgått till inventarier. Då båda dessa sanatorier äro afsedda för hvardera 124 patienter, utgjorde således kostnaden per sjuksäng vid Hålahult 5,514 kronor och vid Hessleby 5,560 kronor. Med hänsyn till den högst afsevärda stegring priserna å såväl arbete som materialier undergått under de tio år, som förflutit, sedan ifrågavarande båda sanatorier uppfördes, och då några ytterligare besparingar icke torde kunna vidtagas utan på bekostnad af byggnadernas ändamålsenlighet, synas

emellertid några befogade anmärkningar mot de beräknade kostnadssummorna icke kunna göras. De i och för sig höga beloppen mana dock till iakttagande af all nödig och möjlig sparsamhet vid arbetenas utförande.

Då det med hänsyn till den statsfinansiella ställningen för närvarande icke synes tillrädligt att betunga budgeten med hela kostnaden för ifrågavarande anläggningar, men det å andra sidan är af vikt, att dessa komma till utförande så snart som möjligt, anser jag, att i hvarje fall de medel, som erfordras för deras påbörjande, lämpligen kunna tagas af de allmänna besparingarna å de hufvudtitlar, under hvilka den personal hör, för hvars räkning sanatorievården anordnas. Enligt hvad handlingarna utvisa, skulle af de sammanlagdt 120 nya vårdplatserna 100 behövas för underbefäl och manskap vid armén och marinen, hvaraf omkring 75 platser för armén, samt 20 vårdplatser för kommunikationsverkens personal. Af hela den beräknade byggnadskostnaden, inklusive inventarier, 840,000 kronor, skulle följaktligen belöpa å fjärde hufvudtiteln 62,5 %, å femte hufvudtiteln 20,8 %, och å sjätte hufvudtiteln 16,7 %. Då det för anläggningarnas påbörjande och arbetets bedrivande under år 1909 och 1910 erforderliga belopp synes mig lämpligen kunna bestämmas till 200,000 kronor, skulle följaktligen häraf 125,000 kronor falla på fjärde hufvudtiteln, 41,600 kronor å femte hufvudtiteln och 33,400 kronor å sjätte hufvudtiteln; och torde Riksdagens medgifvande bära utverkas, att af nämnda hufvudtitlars allmänna besparingar utanordna dessa belopp. Enligt från vederbörande ämbetsverk inhämtade upplysningar torde för närvarande de disponibla besparingarna å nämnda hufvudtitlar kunna approximativt beräknas till respektive 2,043,000 kronor, 220,000 kronor och 110,000 kronor.

Såsom ofvan nämnts skulle staten icke blott bekosta ifrågavarande anläggningars uppförande utan jämväl lämna sanatoriestiftelsen full ersättning för vederbörande patients vård och underhåll. Då, enligt hvad handlingarna utvisa, hela driftkostnaden per dag och patient på jubileumsfondens sanatorier hittills i medeltal uppgått till i rundt tal 2 kronor 50 öre, skulle, under förutsättning att samtliga för statens räkning reserverade vårdplatser blifva under hela året upptagna, statsverkets årliga kostnader komma att uppgå till omkring 109,500 kronor. Angående sättet för dessa kostnaders bestridande tillåter jag mig nu endast erinra därom, att för kommunikationsverkens del medel redan finnas i vederbörande verks omkostnadsstater för sådant ändamål använt. Hvad åter angår bestridandet af kostnaderna för beredande af

vård åt personalen vid armén och marinen, torde vederbörande departementschefer komma att i sinom tid därom göra framställning.

Rörande de närmare villkor och bestämmelser, som för ifrågavarande sjukvårdsanläggningars öfverlämnande till öfverstyrelsen för jubileumsfonden kunna anses erforderliga, torde det böra öfverlåtas åt Eders Kungl. Maj:t att därom bestämma, sedan Riksdagen fattat beslut i själfva hufvudfrågan.» 4

I sammanhang med denna framställning har utskottet till behandling förehått en inom Andra Kammaren af herr *U. Leander* väckt motion (n:o 232) däri föreslagits, att Riksdagen ville besluta, att samma förmån af fri sanatorievård, som i Kungl. Maj:ts proposition n:o 131 till årets Riksdag föreslås för tuberkulossjuka bland underofficerare, stamanställda af manskapsklassen och värnpliktiga vid armén och marinen äfvensom bland den till kostnadsfri läkarvård berättigade personal vid kommunikationsverken, likaledes måtte komma tuberkulossjuka bland fängvårdsstatens vaktbetjäntklass till godo.

Beträffande de af motionären till stöd för förslaget anförda skäl tillåter sig utskottet hänvisa till motionen.

Det nu föreliggande förslaget att genom uppförande af ännu ett tuberkulossanatorium för beredande af vård åt patienter tillhörande krigsmakten och kommunikationsverken utgör ett ytterligare steg på den under de senare åren inslagna vägen till åstadkommande från statens och kommunernas sida af vård i största möjliga utsträckning å för ändamålet särskildt upprättade anstalter af personer, som lida af den sjukdom, som framför alla andra med goda skäl kan benämnas folksjukdomen inom vårt land. I afseende å de åtgärder, som i sådant afseende af staten förut vidtagits, vill utskottet endast erinra om dels de anslag, som årligen beviljas till de tre under Konung Oscar II:s jubileumsfonds förvaltning ställda folksanatorierna, dels ock 1908 års Riksdags beslut om beredande af understöd enligt en synnerligen vidtomfattande och dyrbar plan åt kommunala och enskilda tuberkulosanstalter. Att särskilda åtgärder böra vidtagas för beredande af tuberkulossjukvård åt nu ifrågavarande klasser af statstjänare finner utskottet af hvad utredningen beträffande sjukdomens utbredning och hittillsvarande allmänna förlopp bland dessa klasser gifver vid handen, vara till fullo ådagalagdt, och har utskottet jämväl funnit hvad i sådant afseende föreslagits, eller uppförande af ett fjärde folksanatorium samt en paviljong vid Österåsens sanatorium, afsedda det förra för 110 och den senare för 10 patienter,

*Utskottets
yttrande.*

vara med hänsyn till nuvarande förhållanden på detta område lämpliga åtgärder.

Vidkommande herr Leanders ofvanberörda motion om beredande af fri sanatorievård åt jämväl vaktbetjante vid fångvården, har utskottet, som visserligen icke vill bestrida det behjärtansvärda i förslaget, likväl, vid det förhållande att af motionären icke lämnats någon tillförlitlig utredning angående antalet erforderliga platser och ingen som helst kostnadsberäkning för förslagets genomförande samt utskottet icke varit i tillfälle att med den knappa tid, som numera står utskottet till buds för dess arbete, åstadkomma utredning i berörda hänseenden, icke ansett sig kunna tillstyrka motionen, och detta så mycket mindre, som, därest motionärens förmodan, att endast 3 à 4 platser skulle vara för ändamålet erforderliga, visar sig riktig, det lärer vara antagligt, att plats å sanatorium, utan utvidgning af den nu framlagda byggnadsplanen, kommer att beredas nämnda antal patienter.

Beträffande platsen för sanatoriet, Spenshults kronopark i Hallands län, har utskottet icke haft anledning till erinran mot densamma liksom ej heller mot förslaget om kostnadsfri upplåtelse från kronoparken af för sanatoriet nödigt område.

Kostnaderna äro beräknade, för det nya sanatoriet med inredning till 775,000 kronor och för paviljongen vid Österåsen med inredning till 65,000 kronor, motsvarande en medelkostnad per sjukplats, vid sanatoriet af 7,045 kronor och vid paviljongen af 6,500 kronor. Dessa belopp har utskottet icke kunnat undgå att finna synnerligen höga, särskildt vid jämförelse med de efter enahanda plan, som det nu föreslagna sanatoriet, uppförda sanatorierna vid Hålahult och Hesseby, där, enligt hvad af statsrådsprotokollet inhämtas, kostnaden per sjuksäng uppgår till respektive 5,514 och 5,560 kronor; och har utskottet, då kostnadsberäkningarne synas hafva blifvit uppgjorda under en tid af synnerligen högt uppdrifna såväl material- som arbetspris, hvilka pris emellertid antingen redan nedgått eller torde kunna förväntas under den närmaste framtiden nedgå, ansett, att den för sanatoriet beräknade byggnadskostnaden, 715,000 kronor, bör utan olägenhet kunna minskas med 65,000 kronor till 650,000 kronor.

I afseende å sättet för de erforderliga medlens anskaffande anser sig utskottet böra biträda förslaget, att, till undvikande af budgetens betungande för nästkommande år med det för påbörjande af byggnadsarbetena nödiga beloppet, 200,000 kronor, detta bestrides af fjärde, femte och sjätte hufvudtitlarnes allmänna besparingar i förhållande till det antal patienter från armén, marinen och kommunikationsverken, som beräknas komma att å anstalterna vårdas, eller med respektive 62,5 %

20,8 % och 16,7 %, motsvarande respektive 125,000, 41,600 och 33,400 kronor.

Hvad Kungl. Maj:t i öfrigt föreslagit har icke gifvit utskottet anledning till erinran.

Utskottet får alltså hemställa,

att Riksdagen må

a) besluta uppförande af ett för 110 manliga patienter afsedt tuberkulossanatorium å Spenshults kronopark i Hallands län samt af en paviljong för 10 manliga patienter vid Österåsens sanatorium för en sammanlagd kostnad, inberäknadt utgifter för inventarieanskaffning, af 775,000 kronor;

b) medgifva,

att för påbörjande af dessa anläggningar under innevarande och nästkommande år må användas af allmänna besparingarna å fjärde hufvudtiteln 125,000 kronor, å femte hufvudtiteln 41,600 kronor och å sjätte hufvudtiteln 33,400 kronor;

att för anläggning af ofvannämnda sanatorium må upplåtas ett område af omkring 12 hektar å Spenshults kronopark, med rätt för Kungl. Maj:t att närmare bestämma detta områdes belägenhet;

att af nämnda kronopark ett ytterligare område, hvars storlek och läge Kungl. Maj:t likaledes äger närmare bestämma, må, utan att från kronoparken afsöndras, för sanatoriets räkning användas för anläggning af promenadvägar och andra sjukvårdens behof, med rätt för sanatoriet, hvilket icke skall äga att förfoga öfver den skog, som för berörda ändamål kommer att fällas, att till vedbrand vid sanatoriet tillgodogöra sig torra träd jämte grenar och toppar af träd, som för kronans räkning å området afverkas; samt

att ifrågavarande båda sjukvårdsanläggningar må ställas under öfverstyrelsens för Konung Oscar II:s jubileumsfond förvaltning, för att upplåtas åt sjuka efter samma grunder, som gälla för de äldre folksanatorierna, under förutsättning att från öfverstyrelsen lämnas förbindelse att å de under dess förvaltning stående sanatorierna mot full ersättning af statsverket

hållas sammanlagdt 120 vårdplatser ständigt tillgängliga för tuberkulossjuka bland underofficerare, stamanställda af manskapsklassen och värnpliktiga vid armén och marinen äfvensom bland den till kostnadsfri läkarvård berättigade personal vid post- och telegrafverken och statens järnvägar, samt under de villkor i öfrigt Kungl. Maj:t kan finna skäligt bestämma;

c) att herr Leanders ofvanberörda motion icke för närvarande må föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Stockholm den 27 april 1909.

På statsutskottets vägnar:

G. BILLING.
